

KAI ELGESYS SKAMBA GARSIAU NEI ŽODŽIAI

Lietuvos įtraukties švietime centro direktorė
Sandra Valantiejiene

**Mokytojas, kuris, užuot
vertęs, išlaisvina, kuris ne
tempia, bet kelia, ne
spaudžia, bet formuoja, ne
liepia, bet moko, ne
reikalauja, bet klausia, kartu
su vaiku išgyvens daugybę
įkvepiančių akimirkų ir turės
daug galimybių stebėti, per
ašarų šydą, kovą tarp gėrio ir
blogio jėgų jo širdyje ir
pamatyti, kaip laimės šviesos
angelas.**

*(Lenkų pedagogas, gydytojas ir
rašytojas Janusz Korczak)*

Mieli švietimo bendruomenės nariai,

Spalio mėnesį minėjome Lietuvos įtraukties švietime centro oficialaus atsidarymo dvejų metų gimtadienį – dvejus metus bendrystės, ieškojimų, atradimų ir mažų bei didelių laimėjimų, kuriant atviresnę, supratingesnę ir šiltesnę mokyklą kiekvienam vaikui. Tai – puiki proga sustoti akimircai ir pasidžiaugti tuo, ką per šį laikotarpį pavyko nuveikti.

Šiandien norėčiau kalbėtis apie vaikus, turinčius elgesio ar (ir) emocijų sunkumų ar sutrikimų. Šių vaikų elgesys dažnai neatitinka konteksto, jiems gali pasireikšti padidėjęs aktyvumas, dėmesio sutrikimai, impulsyvumas, jautrumas, jie gali turėti žemą savivertę, menkai išvystytas socialines ir emocines kompetencijas. Ši vaikų grupė kelia itin daug iššūkių mokyklų bendruomenėms. Elgesio ar (ir) emocijų sutrikimai apsunkina vaiko raidą, todėl itin svarbu mokyti juos tinkamo elgesio ir laiku suteikti reikalingą pagalbą.

Vaiko elgesio mokymas – tai kryptingas procesas, kuriuo siekiama padėti vaikui suvokti, ir tinkamai reikšti savo emocijas įvairiose situacijose. Moksliniai tyrimai pabrėžia, kad elgesio mokymas grindžiamas ne kontrolės ar bausmės, o pozityvios disciplinos ar socialinio-emocinio ugdymo principais.

Kitas svarbus komponentas - pagalbos teikimas. Svarbu atminti, kad tai ne vien pagalbos teikimas, ne vien psichologo ar socialinio pedagogo atsakomybė. Tai mūsų visų – mokytojų, švietimo pagalbos specialistų, vadovų ir visos švietimo bendruomenės bendras rūpestis. Kiekvienas mūsų žodis, poelgis ar net žvilgsnis gali tapti tiltu, kuris veda vaiką pasitikėjimo, saugumo ir mokymosi džiaugsmo keliu. Svarbus gebėjimas matyti ne tik vaiko elgesį, bet ir tai, kokie poreikiai slypi už jo.

Ačiū mokytojams, kurie kasdien atranda sudėtingų situacijų sprendimo būdus. Ačiū švietimo pagalbos specialistams, kurie padeda vaikui ieškoti atsakymų apie save. Ačiū vadovams, kurie drąsiai ieško kelių, kad mokykla taptų atvira visiems. Kartu mes kuriame švietimo sistemą, kurioje kiekvienas vaikas, nepaisant savo iššūkių, gali augti, mokytis ir patirti sėkmę.

Ugdymo procese yra dažnai susiduriama su vaikų konteksto neatitinkančiu elgesiu. Tai – elgesys, kuris neatitinka socialinio, kultūrinio, situacinio ar fizinės aplinkos, kurioje jis vyksta, konteksto bei gali būti laikomas neįprastu, netinkamu arba trikdančiu. Pavyzdžiui, mokinys pamokos metu ima vaikščioti po klasę, kalbindamas kitus mokinius, nors mokytojas balsu skaito uždavinio sąlygą. Svarbu suprasti, kada toks elgesys yra dėsninga raidos etapo ar gyvenimo aplinkybių dalis (galbūt mokslo metai vos prasidėjo, ir vaikas nesuspėjo įsisavinti svarbių taisyklių), o kada – gilesnių sunkumų ar sutrikimų išraiška. Lietuvos įtraukties švietime centro specialistų atliktos švietimo pagalbos specialistų apklausos rezultatai rodo, kad daugiau nei pusei (55 proc.) švietimo pagalbos specialistų sunku atskirti netinkamą vaiko elgesį nuo elgesio, kuris pasireiškia vaikams, turintiems elgesio ar (ir) emocijų sutrikimus.

Sutrikimas nuo praeinančių sunkumų skiriasi tuo, kad elgesys pasireiškia bent keliose skirtingose aplinkose (mokykloje, namuose, neformaliojo ugdymo užsiėmimuose, kieme), trukdo vaikui ne tik mokytis, bet ir draugauti, leisti laisvalaikį, ilsėtis bei nesikeičia ilgą laiką.

Elgesio ar (ir) emocijų sutrikimai – tai nuolat pasireiškiančios elgesio ar (ir) emocinės reakcijos, kurios aiškiai išsiskiria iš to, kas laikoma įprasta pagal vaiko amžių, kultūrą ar aplinką. Jie dažniausiai pasireiškia ne vienoje, o bent dviejose skirtingose situacijose – namuose, mokykloje, kitose socialinėse aplinkose – ir paprastai nelinkę keistis taikant įprastus bendrojo ugdymo metodus.

Švietimo sistemoje šie sutrikimai dažniausiai skirstomi į tris pagrindines grupes:

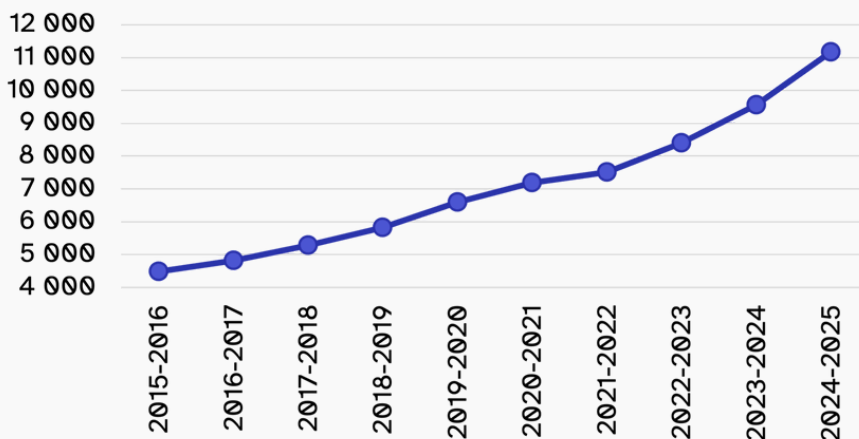
Kiekviena iš šių grupių gali būti dar smulkiau klasifikuojama – nes kaip ir kiekvienas vaikas yra unikalus, taip ir jų patiriami sunkumai turi skirtingus atspalvius, priežastis ir raišką.

Atkreiptinas dėmesys, kad konteksto neatitinkantis elgesys gali būti būdingas ir vaikams, turintiems kitų raidos sutrikimų – pavyzdžiui, autizmo spektro ar kompleksinių sutrikimų, kur elgesio problemų raiška yra glaudžiai susijusi su sensoriniais, kalbiniais, socialiniais sunkumais.

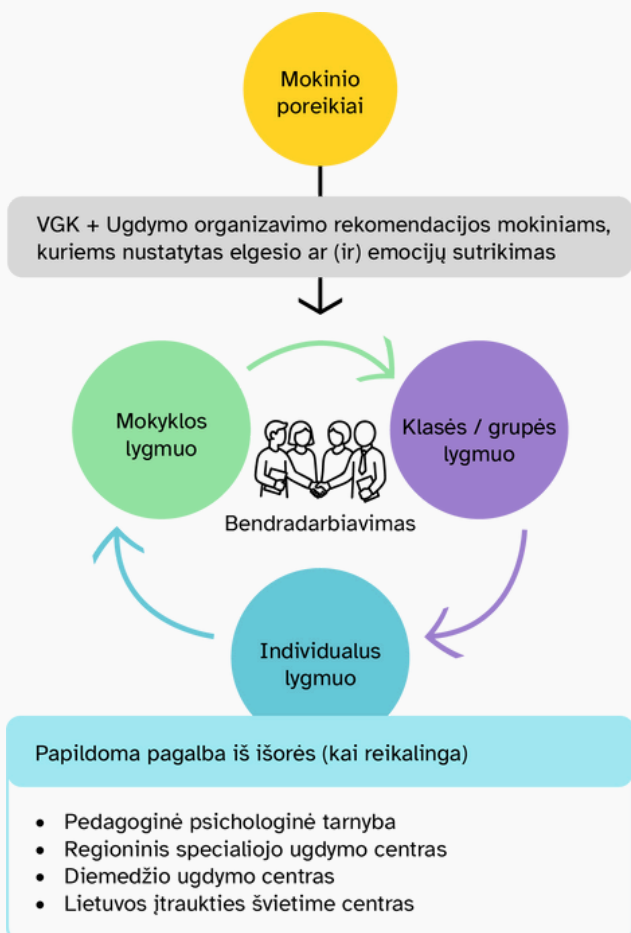

Remiantis Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenimis, 2024–2025 mokslo metais Lietuvos bendrojo ugdymo, priešmokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo įstaigose mokėsi 11 168 mokiniai, turintys elgesio ir (ar) emocijų sutrikimų. Ši grupė sudarė 2,34 % visų mokinių. Tai rodo reikšmingą augimą per pastarąjį dešimtmetį. Palyginimui, 2015–2016 mokslo metais tų pačių ugdymo pakopų įstaigose buvo registruoti 4489 mokiniai, turintys elgesio ir (ar) emocijų sutrikimų – tai sudarė 0,98 % visų mokinių.

Pastarasis pokytis kelia svarbių klausimų tiek švietimo politikos formuotojams, tiek praktiniams švietimo darbuotojams – apie pagalbos sistemų stiprinimą, specialiųjų poreikių vaikų įtrauktį į bendrojo ugdymo sistemą bei mokytojų pasirengimą dirbti su šiais mokiniais.

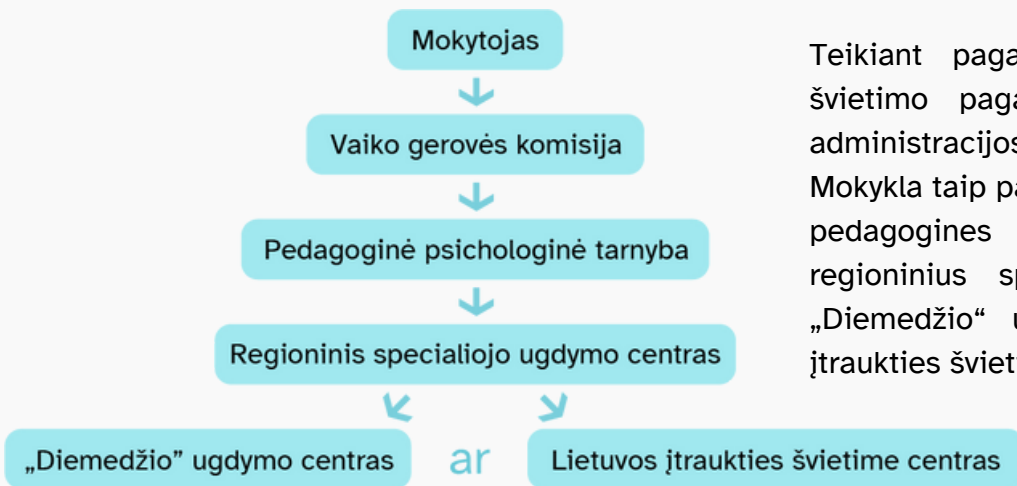
Bendras emocijų ar (ir) elgesio sutrikimą turinčių mokinių skaičius gali neatrodyti didelis, tačiau **šių vaikų patiriami elgesio sunkumai itin stipriai paveikia klasės dinamiką, mokytojams tenka sudėtinga užduotis išlaikyti produktyvią ugdymo proceso tėkmę.**

LR švietimo mokslo ir sporto ministro įsakymu Nr. V-900 (2024 m. rugpjūčio 22 d.) yra patvirtintos **Ugdymo organizavimo rekomendacijos mokiniams, kuriems nustatytas elgesio ar (ir) emocijų sutrikimas**. Šios rekomendacijos yra pagalba mokykloms, siekiant įgyvendinti ugdymo prieinamumą ir kokybę veiksmingai reaguojant į mokinio poreikius ir kylančius sunkumus. Švietimo pagalba pastariesiems mokiniams rekomenduojama teikti trimis lygmenimis: mokyklos lygmeniu, klasės/grupės lygmeniu bei individualiu lygmeniu. Kiekvienai švietimo įstaigai rekomenduojama turėti algoritmą, kaip reaguoti ir teikti pagalbą, pastebėjus sunkumus ugdymosi procese.

Lietuvos įtraukties švietime centro specialistų atlikta švietimo pagalbos specialistų apklausa atkleidė, kad jei ugdymo įstaiga turi patvirtintą pagalbos teikimo algoritmą, specialistai reikšmingai dažniau pagalbos ieško savo ugdymo įstaigoje.

Teikiant pagalbą yra svarbus mokytojų, švietimo pagalbos specialistų, mokyklos administracijos bei tėvų bendradarbiavimas. Mokykla taip pat gali kreiptis į kitas įstaigas: pedagogines psichologines tarnybas, regioninius specialiojo ugdymo centrus, „Diemedžio“ ugdymo centrą ar Lietuvos įtraukties švietime centrą.

Siekiant padėti vaikams, kurie turi elgesio ar (ir) emocijų sutrikimą, reikalingas pagalbos planas, kuris apimtų strategijas taikomas tiek klasėje, mokykloje, tiek namuose. Štai keli svarbūs aspektai:

SUPRATIMAS IR EMPATIJA

Vaikams, kurie turi elgesio ar (ir) emocijų sutrikimą, reikalingas supratimas ir palaikymas jų sunkumuose. Ugdykite bendruomenės empatiją elgesio ar (ir) emocijų sutrikimus turinčių vaikų atžvilgiu.

INDIVIDUALI PAGALBA

Nėra vieno visiems tinkamo sprendimo susiduriant su sunkumais. Todėl sukurkite individualų pagalbos planą pritaikytą konkrečioms vaiko poreikiams. Tai gali būti elgesio intervencijos planas, sensorinių pertraukų organizavimas pamokų metu, ramybės kampelio ar sensorinio kambario įrengimas, mokymo strategijų pritaikymas.

BENDRADARBIAVIMAS

Reguliarus keitimasis informacija ir komunikacija yra būtini siekiant užtikrinti nuoseklią pagalbą. Siekite bendradarbiavimo tarp vaiko tėvų, mokytojų ir kitų pagalbą teikiančių specialistų.

POZITYVAUS ELGESIO PALAIKYMAS

Diekite **pozityvaus elgesio skatinimo sistemą mokykloje**, kuria siekiama sustiprinti norimą elgesį. Sutelkite dėmesį į įgūdžių mokymą, problemų sprendimą ir emocijų reguliavimo strategijas, kurios padėtų vaikams išmokti valdyti savo elgesį. Venkite bausmių už konteksto neatitinkantį elgesį.

NUSPĖJAMUMAS

Kurkite saugią, nuspėjamą ir palaikančią klasės aplinką, kurioje vaikas jaustųsi ramiau, patirtų mažiau įtampas. Pavyzdžiui, vizualus dienos, pamokos planas ar aiškios klasės taisyklės.

PROFESINIS TOBULĖJIMAS

Reguliariai siekite profesinio tobulėjimo, plėskite savo žinias ir įgūdžius apie darbą su elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų turinčiais vaikais.

STRESO MODELIS (Uhrskov & Hejlskov Jørgensen, 2007)

Modelis aiškina, kad dažnai vaiko konteksto neatitinkantis elgesys kyla iš patiriamo per didelio streso. Kiekvienas žmogus turi individualų tolerancijos slenkstį – ribą, iki kurios gali išlaikyti savikontrolę. Kai vaiko patiriamas streso lygis viršija šį slenkstį, vaikas praranda gebėjimą prisitaikyti ir reguliuoti elgesį. Tada pasireiškia neadaptyvi reakcija – verkimas, pyktis, atsitraukimas, agresija, atsisakymas bendradarbiauti ar kt. Skiriami dviejų tipų streso šaltiniai:

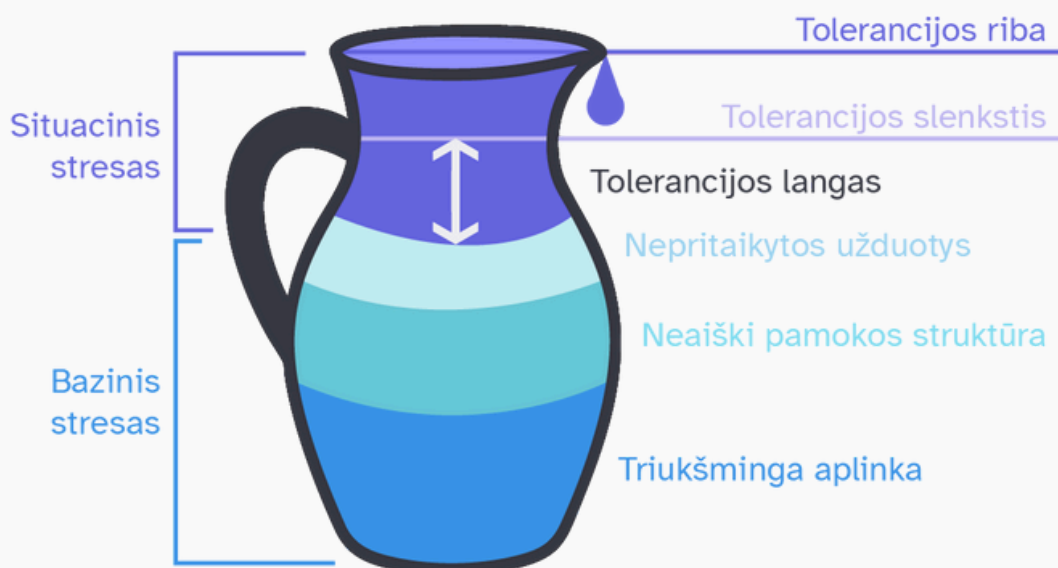
Bazinis stresas

Susijęs su individualiais vaiko ypatumais, pvz., sensorinis jautrumas triukšmui, poreikis turėti aiškią struktūrą, ribotas gebėjimas priimti pokyčius ir kt. Šie streso šaltiniai yra nuolat trikdančios, todėl labai svarbu, kad jie būtų aiškiai identifikuoti ir suprasti.

Situacinis stresas

Tai įvykis, kuris staiga padidina įtampą ir prisideda prie bendro streso krūvio, pvz., naujo mokytojo atėjimas į klasę, netikėtas konfliktas su kitu vaiku, namuose pamiršta sportinė apranga ir pan. Situacinis stresas yra neišvengiama, o dažnai ir sunkiai numatoma kasdienio gyvenimo dalis.

Susidedant baziniam ir situaciniam stresui, bendras streso lygis gali pasiekti **tolerancijos slenkščio** lygį, kuriame vaikui jau sunku save suvaldyti. Tada galime pastebėti padidėjusį vaiko nerimastingumą, emocinį jautrumą, išsiblaškimą, priešinimąsi, atsitraukimą. Toks elgesys įspėja, kad metas sumažinti reikalavimus, leisti pailsėti, pakeisti aplinką ir pan. Jei stresas toliau didėja ir viršija **tolerancijos ribą**, pasireiškia konteksto neatitinkantis elgesys: vaikas gali imti šaukti, mėtyti daiktus, elgtis agresyviai, visiškai atsisakyti bendrauti.

Aprašytos situacijos galima išvengti skiriant dėmesio baziniams streso šaltiniams. Jei pastarieji yra žinomi ir suprasti, juos galima numatyti bei reguliuoti ugdymo kontekste. Mokytojai ir specialistai turėtų kelti tikslą sumažinti šių streso šaltinių pasireiškimo laipsnį, pvz., jei vaikas yra jautrus triukšmui, reikėtų pritaikyti ugdymo aplinką taip, kad triukšmo lygis klasėje būtų žemas; arba jei vaikui labai svarbi struktūra, tai atitinkamai struktūruotai turėtų būti organizuojama šio vaiko darbotvarkė. Sumažinus bazinių streso šaltinių raišką, padidinamas vaiko streso tolerancijos langas, atsiranda daugiau erdvės situaciniam stresui išverti, kad nebūtų pasiektas tolerancijos slenkstis ar viršyta streso tolerancijos riba.

Kai teikiame pagalbą ugdymosi procese svarbu realistiškai vertinti, ar mokinys yra pajėgus mūsų pagalbą priimti. Pedagogui svarbu žinoti ir gerbti vaiko ribas bei susijaudinusiui mokiniui padėti sugrįžti į ramią būseną, kai to reikia.

Jei mokinys praranda savitvardą, svarbiausia veikti anksti – dar prieš konfliktui pasiekiant piką. Ramybė, aiškumas, pagarbus tonas, laiku padaroma pertrauka padeda sumažinti įtampą ir atkurti vaiko saugumo ir kontrolės jausmą. Vaikui nurimus, verta trumpai aptarti, kas įvyko: kaip vaikas pasijautė, ko būtų reikėję, kad mokytis būtų lengviau. Šis pokalbis stiprina vaiko pasitikėjimą mokytoju, padeda pažinti savo jausmus sudėtingose situacijose.

ELGESIO AR (IR) EMOCIJŲ SUTRIKIMŲ GRUPĖS TEIKIAMOS PASLAUGOS

2024 m. balandžio 1 d. Lietuvos įtraukties švietime centre pradėjo veiklą Elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų grupė.

MOKYKLOMS, DIRBANČIOMS SU VAIKAIS, KURIE TURI ELGESIO AR (IR) EMOCIJŲ SUTRIKIMŲ:

MOBILIOS KONSULTACIJOS:

- pasirašyta 18 trišalių sutarčių tarp LĮŠC, mokyklos ir mokinio tėvų;
- įvyko 209 konsultacijos ugdymo įstaigoms, tėvams ir kitoms organizacijoms.

18 trišalių sutarčių
209 konsultacijos

INFORMACINĖ, EKSPERTINĖ, KONSULTACINĖ IR METODINĖ PAGALBA PEDAGOGAMS:

parengti 9 konsultaciniai aprašai mokykloms, dėl konkretaus atvejo, kurios yra pasirašiusios trišales sutartis.

METODINĖS MEDŽIAGOS IR REKOMENDACIJŲ RENGIMAS:

- **Klasės aplinkos rekomendacijos pradinėjų klasių mokytojams;**
- **Klasės elgesio valdymo žemėlapis pradinėjų klasių mokytojams;**
- **Klasės elgesio valdymo žemėlapis: klasės susitarimai.**

Šiais metais planuojama išleisti dar 4 leidinius švietimo bendruomenei.

16 seminarų ↔ 829 dalyviai
36 mokymai ↔ 1085 dalyviai
11 viešųjų konsultacijų ↔ 2123 dalyviai

KVALIFIKACIJOS TOBULINIMO RENGINIAI ŠVIETIMO BENDRUOMENEI:

- organizuota 16 seminarų, kuriuose dalyvavo 829 pedagogai;
- organizuota 11 nuotolinių viešųjų konsultacijų, kuriuose dalyvavo 2123 dalyviai;
- organizuoti 36 mokymai mokinio padėjėjams, mokyklos bendruomenėms kaip dirbti su mokiniais, turinčiais elgesio ar (ir) emocijų sutrikimus, kuriuose dalyvavo 1085 žmonės.

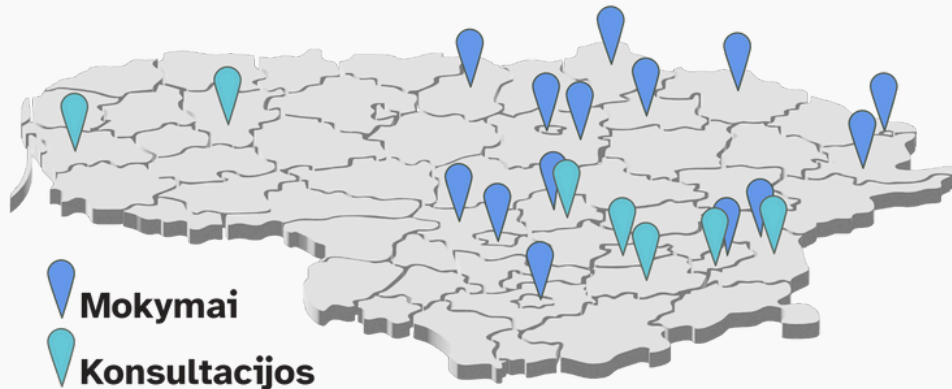
TEIKIA GRUPINES PASLAUGAS VAIKAMS, TURINTIEMS ELGESIO AR (IR) EMOCIJŲ SUTRIKIMŲ:

- organizuota dėmesio sutelkimo grupė 5-6 metų vaikams (2 grupės);
- organizuoti individualūs dėmesio sutelkimo užsiėmimai;
- organizuota dėmesio sutelkimo grupė pradinėjų klasių mokiniams.

Dėl konsultacijų buvo kreiptasi iš Alytaus, Biržų, Ignalinos, Jonavos r., Kauno, Kauno r., Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Panevėžio r., Raseinių r., Rokiškio r., Šilutės, Varėnos, Vilniaus, Vilniaus r., Visagino savivaldybių.

Dėl mokymų buvo kreiptasi iš Elektrėnų, Jonavos r., Klaipėdos r., Telšių, Trakų r., Vilniaus, Vilniaus r. savivaldybių.

JŪSŲ MOKYKLOS BENDRUOMENĖ GALI PASINAUDOTI ŠIOMIS PASLAUGOMIS:

Jei jūsų ugdymo įstaigoje mokosi vaikas, kuriam nustatytas elgesio ar (ir) emocijų sutrikimas, galite registruotis konsultacijai užpildę ir pasirašę **registracijos formą**; prašymą siųsti registracija.eesg@lisc.lt.

Ugdymo įstaigos taip pat gali **registruotis** į kvalifikacijos tobulinimo renginius.

Tėvai dėl paslaugų vaikams gali registruotis užpildę šią **registracijos formą**.

VADOVO VAIDMUO UŽTIKRINANT KOMANDINĘ PAGALBĄ MOKYTOJUI

Šiandienos mokyklos realijų kontekste tampa akivaizdu: vaikų ugdymas – tai komandinis darbas. Nė vienas mokytojas neturėtų būti paliktas vienas iššūkių akivaizdoje. Daugelio sunkumų, kylančių dirbant su specialiuųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais, nėra įmanoma numatyti ir įveikti vienam. Labai svarbus yra mokyklos vadovo gebėjimas telkti švietimo pagalbos specialistų komandą, kurti savitarpio pagalbos kultūrą mokykloje, į kurią būtų įtraukti ir mokytojai, ir švietimo pagalbos specialistai, ir tėvai. Pagalba pedagogui yra kertinė ugdymo kokybės, o taip pat – pedagogų perdegimo prevencijos sąlyga.

TĖVAI – AKTYVŪS PAGALBININKAI VAIKO UGDYME

Bendradarbiavimas su tėvais yra vienas svarbiausių pagalbos vaikui aspektų. Jis grindžiamas pagarbiu ir nuosekliu dialogu. Apie vaiko sunkumus svarbu kalbėtis individualiai, laikantis diskretiškumo ir pozityvių nuostatų. Pokalbiai turėtų būti pradedami aptariant pažangą, pereinant prie išliekančių problemų bei tolesnių veiksmų plano. Reguliarus grįžtamasis ryšys ir abipusis atsakomybės prisiėmimas kuria pasitikėjimą ir leidžia tėvams tapti aktyviais pagalbininkais ugdant jų vaiką. Kai tėvai mato, kad jų vaiku rūpinamasi kantriai ir nuosekliai, ima didėti mokyklos reikšmė šeimos gyvenime – ji atrandama kaip prasminga vieta, kurioje klostosi vaikui svarbūs santykiai, pagarbaus bendravimo modeliai su mokytojais ir bendraamžiais.

Šiais mokslo metais Elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų grupė tęsia savo darbą, siekdama padėti švietimo įstaigoms geriau atpažinti, suprasti ir atliepti mokinių, patiriančių elgesio ar (ir) emocinių sutrikimų, poreikius. Mūsų tikslas – kad nė vienas vaikas neliktų nepastebėtas, o pedagogai jaustųsi pasirengę dirbti su įvairių poreikių turinčiais mokiniais.

Dar kartą dėkoju už tai, kad esate šalia, kai vaikams būna sunku. Kad mokotės atpažinti už elgesio slypinčius poreikius. Kad tikite – net ir tuomet, kai pats vaikas tuo dar netiki.

Kiekvienas jūsų sprendimas – leisti pailsėti pertraukos metu, suteikti antrą galimybę po nesėkmės, ramiai pasitikti sudėtingą rytą – tampa svarbiu žingsniu įtraukties link.

Jūsų pastangos yra tvirti pamatai vaiko pasitikėjimui, santykiui su aplinka ir gebėjimui siekti savo kelio.

Kviečiu šiais mokslo metais toliau augti kartu – mokytis vieniems iš kitų, dalintis patirtimis ir kurti aplinką, kurioje vaikai jaustųsi suprasti ir palaikomi.

Lietuvos įtraukties švietime centro direktorė Sandra Valantiejenė

